

ПЕРШИЙ ВСЕБІЛОРУСЬКИЙ КОНГРЕС: ОРГАНІЗАЦІЯ, РІШЕННЯ, НАСЛІДКИ

Багатопартійність, що виникла на території колишньої Російської імперії, пояснювалась економічною багатоукладністю останньої, яка, в свою чергу, формувала багат шарову соціальну структуру російського суспільства (пролетаріат – 10 млн., дрібна буржуазія (селяни, ремісники, кустарі) – 97 млн., буржуазія – 1,5 млн., дворянство – 2 млн.); пануванням „старих” та появою в кінці XIX ст. нових ідейно-політичних течій; багатонаціональним складом Російської імперії – майже 57% населення було „іноземцями”, народи, що входили до її складу, розмовляли майже на 146 мовах та діалектах¹. На території Білорусії протягом березня – жовтня 1917 р. діяло понад 20 політичних партій, як національно-білоруського, так і загальноросійського та єврейського характеру. З політичних організацій (Могильовський білоруський національний комітет, Вітебський союз білоруського народу, Гомельський союз білоруської демократії тощо) та партій (Білоруська соціалістична громада (БСГ), Білоруська народна громада (БНГ), Білоруський народний союз (БНС), Білоруська соціал-демократична група (БСДРГ) тощо), що оформились, більш як половина стояли на позиціях проголошення Росії федеративно-демократичною республікою². Суттєвим розходженням в програмних положеннях партій та організацій був принцип, за яким повинна була організуватися Білорусія в федерації – як адміністративно-господарча частина, як культурно-національна автономія чи як національно-територіальна автономія. Остаточне вирішення питання самоорганізації Білорусії, політичні партії та організації поклали на рішення Всеросійських Установчих зборів, проте 14-22 вересня 1917 р. на Всеросійській демократичній нараді білоруська делегація, продовжуючи відстоювати реформування постімперської Росії у федеративно-демократичну республіку з наданням народам автономії, в декларації, оголошеній З. Соболевським, заявила про необхідність скликання „Білоруських Установчих зборів”³. Ідею скликання Білоруських Установчих зборів національні організації та партії виводили з постанови „З’їзду народів Росії”, що пройшов в Києві 8-15 вересня 1917 р., про необхідність проведення, незалежно від скликання Всеросійських Установчих зборів, місцевих національних установчих зборів⁴.

19 жовтня 1917 р. мінська білоруська газета „Вольная Беларусь” надрукувала статтю Я. Льосика „Установчі збори”. В статті автор висловлював думку про те, що постанови Всеросійських Установчих зборів не будуть відповідати білоруським потребам, оскільки в умовах перебування на території Білорусії значної частини іноземців та військових, направлене представництво від Білорусії не буде народним представництвом. Як альтернативу Я. Льосик пропонував програму Білоруських зборів: „Нашими Установчими зборами повинна

бути наша Білоруська Крайова Рада. Там, на своєму Установчому Сеймі, на цілий білий світ про себе вільно заявить Білорусь – вирішить свої справи, виробить план будівництва, складе статут свого незалежного існування та виставить його на загальне обговорення на Установчий сейм всіх народів Російської Держави.”⁵

Потрібно відзначити, що національно-демократичні партії та організації після Жовтневого перевороту не виступали проти Радянської влади. За свідченням секретаря Північно-Західного Обласного комітету (ОК) РСДРП(б) В.Г. Кнорина, в дні створення Раднаркому Західної області та фронту делегації національних організацій та партій відвідали голову РНК Західної області та фронту К.І. Ландера та Мінську Раду робітничих й солдатських депутатів. Делегації висловили свою лояльність до радянської влади й висунули вимоги про організацію білоруських військових відділів і створення робітничо-селянської демократичної влади, а не диктатури пролетаріату⁶.

Скликання Всебілоруського з’їзду мало вирішити питання організації крайової влади в Білорусії та її взаємовідносин з центральною радянською владою.

Перші відомості про з’їзд належать його організаторам та учасникам – С. Канчеру, П. Крачевському, О. Цвікевічу, М. Кравцову, Т. Грибу, К. Єзавітому та ін, а також працівникам-більшовикам західного фронту – В. Кноріну, К. Ландеру та ін. Серед досліджень, виконаних в рамках радянської історіографії, відносно ґрунтовністю та новизною визначалися відповідні розділи в книгах І. Ігнатенка, В. Круталевіча. Пізніше І. Ігнатенко та В. Круталевіч пропонували перероблені варіанти наукової реконструкції з’їзду. Передрук В. Скалабаном звіту про Всебілоруський з’їзд його учасника Я. Ярушевіча, що було надруковано в газеті „Белорусская рада” (грудень 1917 – січень 1918 рр.), а також до документальних публікацій О. Гаруна (О. Пуршинський) під заголовком „Білоруський конгрес” в газеті „Білорускі шлях” за 22, 23 квітня та 1 травня 1918 р.⁷

Сучасні дослідники Білоруського відродження 1917-1922 рр. В. Ладисев та П. Бригадзін, С. Рудовіч, М. Семенчик та ін. в своїх монографіях звертаються до проблематики І Всебілоруського з’їзду. Вони поетапно, конструктивно висвітлюють перебіг конгресу та обґрунтовують історичне значення та місце форуму в розвитку руху за національне відродження національних партій та організацій Білорусії. Однак потрібно відзначити, що міркування дослідників розходяться в пункті змістовного навантаження поняття „республіка”. Одні вчені подають пропозицію проголошення Білорусії республікою фракцією соціалістичного блоку й білоруської об’єднаної групи як вимогу проголошення незалежності Білорусії, інші наголошують на тому, що делегати стояли на позиції проголошення Білорусії республікою в федерації з іншими республіками Росії.

З документів, що стосуються І Всебілоруського з’їзду зберіглась лише частина протоколів засідань конгресу, яка знаходиться в Державному архіві Литви серед документів Білоруської Народної Республіки (БНР)⁸. В Національному архіві Республіки Білорусь, що знаходиться в Мінську, зберігаються лише надзвичайні протоколи військової секції й лівих фракції, матеріали культурно-освітньої секції. Невідома доля стенограми з’їзду, яка після розгону конгресу, знаходилась в Т. Гриба, який наче готував до друку збірник документів.

Якщо в радянській історіографії ідею скликання конгресу пов'язують з мінською Великою Білоруською радою (ВБР), то на сьогодні достеменно відомо, що така дука – скликання загальнокрайового форуму – ще з весни 1917 р. циркулювала серед місцевих політичних організацій. Аналіз хронології подій, пов'язаних з скликанням з'їзду, свідчить про те, що організаційну підготовку до його скликання незалежно одна від одної розпочали одразу чотири білоруські політичні організації: ВБР, Білоруський обласний комітет (БОК), Білоруська народна громада (БНГ), Крайове організаційне бюро.

В середині листопада розпочав свою роботу зі скликання з'їзду БНГ. На другому засіданні біженців-білорусів (19-21 листопада), який було скликано за ініціативою БНГ в Москві, було прийнято спеціальну відозву до білоруського народу. В ній пропонувалося скликати в Могильові 5 січня 1918 р. Білоруську народну раду, представника всього білоруського народу. До її функцій мало входити проведення виборів до постійного законодавчого органу – Білоруської крайової думи⁹. Оскільки організація знаходилась за межами Білорусії, її погляди на розв'язання державотворчого питання в Білорусії були дещо ідеалізованими, про що й свідчить пропозиція провести Білоруську народну раду в Могильові, в якому з 18-20 листопада було встановлено радянську владу, організовано Військово-революційний комітет під головуванням Н.В. Криленко, найвищий орган радянської влади в губернії, під контролем якого знаходилась Ставка. Згодом лідери БНГ приєдналися до мінського центру.

Іншим ініціатором скликання Всебілоруського з'їзду було, так зване, Крайове організаційне бюро¹⁰, організоване в Мінську в листопаді 1917 р. з представників Ради селянських депутатів Мінської та Віленської губерній, союзу наставників, поштових службовців та ін. організацій з наміром скликати з'їзд не раніше кін. 1917 р.¹¹. За О. Гаруном, Крайове організаційне бюро, репрезентувало „праві та москвофільські елементи, хоча й під прапором російських революційних партій”¹².

Основними центрами підготовки з'їзду стали ВБР та БОК, що репрезентували дві різні течії розв'язання питання національного самовизначення Білорусії. За соціально-політичним складом ВБР представляла собою націонал-інтелігентську організацію, що стояла на федералістко-автономістських засадах. В свою чергу БОК репрезентувала есерівські погляди, на ґрунті західнорусизму, які, проте, швидко еволюціонували в бік національної ідеї. Організація являла собою селянсько-солдатську та інтелігентську (вихідців з селянства) частину краю¹³. Членська особливість організацій, відбилась в програмних положеннях організацій: „До всього білоруського народу”, „Декларація Білоруського Обласного Комітету при Всеросійській Раді Селянських Депутатів”, „Постанова Білоруського Обласного Комітету при Всеросійській Раді Селянських Депутатів”.

Так, в першій половині листопада виконкомми ВБР, Центральної Білоруської Військової Ради (ЦБВР), Білоруським Виконавчим Комітетом Західного фронту було видано звернення „До всього білоруського народу”. В ньому підкреслювалось, що „Білорусія повинна бути демократичною республікою, об'єднаною з Великоросією та іншими сусідніми Республіками Росії на основі федерації...”¹⁴. В рамках федеративного зв'язку Білорусії з Росією, перша

повинна була отримати статус автономної республіки. Автономія, розглядалася лідерами білоруського національного руху як самокерування краєм. З подальшого аналізу звернення, можна зробити висновок, що ВБР розглядала федеративні відносини в рамках міжнародної теорії форм державної організації держав, за якою Білорусія як частина федеративної держави, виступає державним утворенням, що має право приймати свої нормативні правові акти установчого характеру, й які не суперечать загальнофедеративним нормативно-правовим документам. Для реалізації автономії такого типу, виконками виступали за скликання 5 грудня 1917 р. з'їзду в м. Мінськ представників всього білоруського народу.

Підставою для скликання національного форуму слугувало проголошене в „Декларації прав народів Росії” право народів на самовизначення¹⁵. Потрібно, однак, наголосити на тому, що в партійній програмі більшовиків ще в квітні-травні 1917 р. в § 9 проголошувалося право на самовизначення націй, що входять до складу Російської держави¹⁶. З приходом в жовтні до влади більшовиків термін „нація” було замінено терміном „народ”. Наступні події дають підстави розглядати дану зміну кризь призму класових інтересів, тобто „гарантування” права народу на самовизначення містило виняткове право пролетаріату, а не волевиявлення всієї нації.

Оскільки в ВБР більшість становили представники БСГ, яка в своїй програмі від 14-25 жовтня 1917 р. зазначала, що „Білоруська Соціалістична Громада має своєю кінцевою метою здійснення соціалістичного ладу за посередництвом розвитку міжнародної класової боротьби та соціальної революції”¹⁷, а від так більшовики не могли протидіяти скликанню національного форуму, так як ще в 1913 р. в п. 5 Резолюції з національного питання, зазначали, що самовизначення нації вирішується *соціал-демократичною партією* (курсив – авт.) в кожному конкретному випадку цілком самостійно з точки зору інтересів всього суспільного розвитку і інтересів класової боротьби пролетаріату за соціалізм¹⁸. Проте БСГ в своїй програмі-мінімум в положенні з національного питання, § 34, проголошувала „повне самоуправління (автономія) Білорусії з законодавчим органом Крайовою Радою”¹⁹, дана теза не відповідала проголошуваній більшовиками класовій теорії. Центральна влада сподівалась повернути майбутній I Всебілоруський конгрес в річище своєї соціал-демократичної (більшовицької) платформи. Союзником більшовиків в середині Білорусії стала створена в Петрограді 17 листопада 1917 р. при Всеросійській Раді селянських депутатів з числа делегатів від білоруських губерній, а також представників армії та флоту БОК (Є. Канчер (голова), М. Гольман, Ф. Короткевич, О. Кусе-Туз, В. Селиванов та ін.). Голова БОК, який до квітня 1917 р. входив до складу Білоруського Національного Комітету (БНК), зарекомендував себе як теоретик білоруського національного відродження, проте негативно ставився до принципу федералізму у відносинах Білорусії та Росії.

Проголошена в „Декларації Білоруського Обласного Комітету при Всеросійській Раді Селянських Депутатів” платформа БОК, на відміну від ВБР, виводила ідею організації „автономно-вільної Білорусії” з необхідності «організованою міццю допомогти самій собі (Білорусії – авт.) й в той самий час підтримати сили багатостраждальної Росії»²⁰. Аналіз декларації, дає підстави

стверджувати, що члени БОК, розглядали самоорганізацію націй, зокрема білоруської, крізь призму підпорядкованості більш важливій меті – збереження цілісності Росії²¹.

Іншим важливим аспектом даної декларації виступас апеляція її авторів до селянства. Члени БОК зводять національне питання до селянського, до того ж розглядають його крізь призму геополітичних інтересів Росії в східноєвропейському регіоні: «Ми стоїмо перед фактом можливого приєднання Білорусії до монархічної Польщі, а відтак повного поглинення нашої батьківщини... Україна, Литва – вже оголосили свої претензії на окремі повіти і навіть губернії Білорусії...»²². Потрібно відмітити, що до посилення всередині Польщі та Литви тенденцій відтворення власних національних держав, ідея крайовості, що мала одним з своїх пунктів політичне й культурне відродження Білорусії, знаходила підтримку, як в середовищі білоруських поляків й білоруських литовців, так й всередині деяких політичних організацій Польщі й Литви. Проте з середини 1917 р. Білоруський край перетворився в арену гострої політичної боротьби. В цих умовах ідея крайовості втрачала свої позиції, особливості інтересів білоруських поляків й білоруських литовців були принесені в жертву вирішенню загальнопольських й загальнолитовських національних задач. Внаслідок чого, на думку БОК, білоруські поляки намагатимуться приєднати білоруські землі до Польщі, що, в свою чергу, може знайти підтримку з боку Німеччини, якщо останній буде гарантовано право включення до її складу західнопольських територій. На думку БОК, така модель розвитку подій суперечила інтересам селянства Білорусії.

Така мотивація скликання Всебілоруського з'їзду, не зовсім відповідала ідеї відродження білоруської державності. Проте, аргументи наведені БОК на користь з'їзду, могли бути позитивно сприйняті тими впливовими політичними силами Білорусії, які до останнього моменту залишалися за межами державотворчого процесу.

БОК вирішив скликати з'їзд в період між 10 та 15 грудня 1917 р. в м. Рогачів Могильовської області – далі від білоруських організацій м. Мінська та Обласного виконавчого комітету Західної області та фронту (Облвиконкомзаху)²³. До останнього БОК ставився досить критично, адже він був створений фактично без участі Рад Вітебської та Могильовської губерній, більшості Рад міст та повітових центрів Білорусії, з 170 його членів понад 100 осіб були представниками фронту. Є. Канчер неодноразово підкреслював, що Облвиконкомзах „білоруське населення в цілому, зокрема й працююче селянство не визнало”²⁴. На конгрес до Рогачова члени БОК вважали за потрібне запросити всіх депутатів, що мали представляти Білорусію на Всеросійських Установчих зборах, та Виконкомі Всеросійської ради селянських депутатів, представників земств, міських дум, місцевих селянських рад, робітничих та солдатських депутатів, кооперативних, професійних, біженських організацій. Військовим національним організаціям на чолі з ВБР мало надаватися номінальне представництво²⁵.

Тим часом ВБР розіслала запрошення волосним й повітовим земствам, міським думам, кооперативам, професійним радам, національним цивільним й військовим спілкам, біженським організаціям з пропозицією направити делегатів на 5 грудня в Мінськ²⁶.

Обрання „радовцями” м. Мінськ, традиційного історичного центру Білорусії, для проведення конгресу, надавало з’їзду статусу загальнонаціонального форуму, чого не міг зробити периферійний Рогачів. Це пояснювалось тим, що ще в 1915 р. в мінській губернії проживало понад 3 млн. осіб, а в самому місті – 250 тис., в той час як в повітовому центрі Рогачеві – менше 50 тис. чол.²⁷ Потрібно відмітити й те, що у зв’язку з військовими діями зросла роль залізниць, а відтак й залізничних вузлів – Орша, Гомель, Мінськ, Вітебськ, як наслідок зросла кількість робочих місць й населення. В найменшому залізничному місті населення становило 100 тис. осіб. Таким чином, Рогачів не міг надати з’їзду, ані масового, ані „загальнонародного” характеру.

Оскільки декларації обох організацій були випущені майже одночасно, члени ВБР запропонували БОК спільно скликати з’їзд²⁸. 24 листопада 1917 р. для вироблення спільного плану організації з’їзду до Петрограду приїхали представники ВБР (Я. Воронко), ЦВБР (Я. Мамонько), й БНГ (В. Брайцов, А. Цвікевіч, Я. Васілевіч). Після узгодження позицій з керівництвом БОК було прийнято остаточне рішення: скликати з’їзд 5 грудня в Мінську спільними намаганнями БОК, ВБР, ЦВБР та Білоруського виконавчого комітету Західного фронту. В Мінськ було відправлено представників від БОК – О. Кусе-Туз, Є. Макаревіч, Л. Колядка – для проведення подальшої спільної роботи²⁹. В постанові прийнятій 24 листопада в п. 6 зазначалось, що з представників чотирьох організацій створюється координаційне бюро з’їзду, до функцій якого входять розробка програми з’їзду, його склад, доповіді й положення на з’їзді, порядок доповідачів та ін. суттєві питання. В основу програми мали бути покладені програмні положення БОК й ВБР, разом з тим, БОК відводила своїй організації керівну роль: „В основу спільної роботи організацій повинні бути покладені положення декларації й інструкції БОК при Всеросійській Раді Селянських Депутатів”³⁰. За постановою, президія з’їзду мала бути сталим, а не виборчим органом й складатися виключно з представників БОК й ВБР. Президія Всебілоруського з’їзду мала формуватись на основі центральних* білоруських організацій – мінської та петроградської, в ньому, судячи з вище сказаного, керівну роль мала відігравати БОК, яка повинна була спрямувати з’їзд в річиче постановки й вирішення питань білоруського самовизначення з позиції формування державності на радянській основі з наданням Білорусії статусу автономії в складі Російської федеративної республіки.

Таким чином, БОК співпрацюючи з національними білоруськими організаціями, не виключала можливості паралельного співробітництва з центральною радянською владою. Так, 1 грудня до Ради народних комісарів в Петрограді було подано докладну записку за підписом заступника голови БОК, П. Короткевіча з проханням виділити на проведення з’їзду 55195 карб., оскільки, ані в БОК, ані в ВБР фінансів не було. Як пізніше зазначав С. Рак-Міхайловський грошей не вистачало навіть на те, щоб відправити делегацію до Кисва на з’їзд фронту³¹. 6 грудня 1917 р. в газеті „Известия Центрального исполнительного

* Мінська організація знаходилась в центрі політичного життя Білорусії, петроградська – в координаційному центрі організації радянської влади на території колишньої Російської імперії.

комітета и Петроградського Совета рабочих и солдатских депутатов” були надруковані умови, на основі яких БОК погодилась співпрацювати з Народним комісаріатом зі справ національностей (Наркомнацем):

1. Діяти у всьому в контакті з Радою робітничих та селянських депутатів в Мінську.

2. Крайова влада повинна належати крайовій Раді робітничих та солдатських депутатів, обраній на Всебілоруському з'їзді.

3. Крайовий з'їзд Білорусії скликається від імені БОК та Ради депутатів.

4. Невідкладна передача без викупу всіх панських земель у розпорядження земельних комітетів, реорганізованих на демократичних засадах.

5. Влада Ради робітничих, солдатських та селянських депутатів на місцях.

6. Безумовне та повне право вільного самовизначення білоруського народу.

7. Організація білоруського відділу при Наркомнаці³².

При виробленні умов співпраці БОК з Наркомнацем, питання, як діяти в умовах, коли волевиявлення народу не буде співпадати з виробленими умовами, не розглядалось.

Відділ при Наркомнаці, за домовленістю, повинні були очолювати представники від БОК П. Короткевич та В. Селиванов, національна самосвідомість яких ґрунтувалась на стереотипах західнорусизму. Співробітництво БОК з Наркомнацем розділяли не всі члени БОК. Так О. Кусе-Туз та Є. Макаревіч, як інформував Я. Воронко керівництво ВБР, стали на позиції підтримки білоруської національної ідеї.

2 грудня 1917 р. Рада Народних Комісарів (РНК) під головуванням В. Леніна серед інших питань, розглянула питання фінансової підтримки БОК. В протоколі Раднаркому записано: „Негайно виділити 9000 карб. з п'ятимільйонного фонду. Визнати принципово можливим надання у випадку необхідності й ін. 41 000 карб. з цього ж фонду”³³. Є. Канчер зазначав, що Раднаркому було подано кошторис, на основі, якого він видав позику в розмірі 50 тис. карб. БОК також отримав можливість користуватися телеграфом та радіо³⁴.

Тим часом в Мінськ з'їжджалися делегати, яким ВБР розіслала запрошення на конгрес. На 5 грудня з різних причин прибуло приблизно 300 делегатів з правом вирішального голосу. Тому офіційне відкриття з'їзду було відкладено, а зібрання 5 грудня оголошено попередньою нарадою, яка тривала протягом наступних двох днів. За мінською пресою на 7 грудня прибуло 500 чол. з правом вирішального голосу й 200 з правом дорадчого³⁵.

5 грудня між БОК з однієї сторони й ВБР та ЦБВР з іншої по прямому дрову відбулась розмова, в ході якої було встановлено, що більшовики захопили крайову владу, створили свій уряд, призначили своїх комісарів, заборонили будь-які з'їзди до 20 грудня, в місті ввели військове положення, однак зазначили, що опір скликанню Всебілоруського з'їзду чинити не будуть. Оскільки делегати, що прибули 5 грудня були запрошені виключно ВБР, БОК запропонувала зібрання 5 грудня назвати нарадою, рішень не ухвалювати, владу конструювати³⁶.

Учасники з'їзду називають різну кількість делегатів, що прибули на форум протягом 5-15 грудня. Так, загальна кількість делегатів в публікаціях

Є. Канчера – 1915, Я. Воронка – 1900, Т. Ф. Гриб, К. Єзавітова, А. Станкевича, Ф. Турук, П. Крачевського, О. Пуршинського – 1872³⁷. Кількість делегатів з правом вирішального голосу також не співпадає: Є. Канчера – 1175, Т. Гриб, К. Єзавітов, А. Станкевич, Ф. Турук, П. Крачевський, О. Пуршинський – 1167. В працях В. Ігнатівського та О. Червякова наведено цифру військових делегатів – 716. Довіри заслуговують данні надані О. Пуршинським – заступником голови з'їзду та П. Крачевським – головою мандатної комісії конгресу.

Мандатна комісія видала 1167 мандатів з правом вирішального голосу й 705 з правом дорадчого. Цивільним особам було видано 812 мандатів з правом вирішального голосу й 344 – з правом дорадчого, військовим – з правом вирішального 335 і правом дорадчого 361. Делегатам від волостей, земств, міст та ін. належало близько 445 місць з правом вирішального голосу. 367 мандатів з правом вирішального голосу* були видані представникам від соціалістичних партій, профспілок, політичних та ін. громадських організацій³⁸.

На відміну від з'їздів Рад робітничих, солдатських та селянських депутатів, склад яких формувався за класовою ознакою, Білоруський з'їзд включав представників від різних установ та організацій:

- білоруські депутати, що мали представляти Білорусію на Всеросійських Установчих зборах;

- від губернських та наставницьких організацій;
- губернських та повітових земельних комітетів;
- організацій білоруських біженців;
- білоруських політичних партій;
- Виконавчого комітету ВБР, БОК;
- Виконавчого комітету II Всебілоруського з'їзду біженців в Москві;
- делегати від повітових земств;
- міського самоврядування;
- профспілкових організацій;
- від Північного, Західного, Румунського фронтів, від Балтійського та Чорноморського флотів;
- від військових рад;
- від губернських земств та губернських харчових комітетів³⁹.
- поштово-телеграфних службовців;
- шляхових комітетів⁴⁰.

В 357 анкетних листах, що збереглися (частина анкетних листів залишилася не заповненими, частина була знищена більшовиками), міститься інформація про делегатів, за якою можна охарактеризувати склад учасників конгресу за чотирма ознакам: партійність, освіта, соціальне положення, вік. За партійною приналежністю делегати розподілялись наступним чином: анархісти – 1; максималісти – 1; ідейні більшовики – 2; більшовики – 31; ліві есери – 57; БСГ – 33; соціал-революціонери – 73; трудівники – 4; партія «Єдність» – 1; Білоруської демократичної партії – 1; Білоруська партія соціалістів народників – 6; „Наша

---

* Значна кількість мандатів з правом вирішального голосу пояснюється тим, що переважна більшість організацій, особливо селянських, в наслідок своєї недосвідченості, видавали делегатам документи, які були оформлені не належним чином.

Ніва” – 1; ліві кадети – 1; безпартійні – 79; співчуваючі есерам й більшовикам – 57⁴¹. За освітнім рівнем – лише 17 чол. вказали про свою малограмотність, інші 340 чол. мали хоча б початкову освіту. За соціальним станом переважну більшість складала селяни: білоруські селяни – 101 й білоруські селяни-біженці – 29, а також військові: селяни й матроси – 149, колишні офіцери й генерали 12⁴². За віковою ознакою провідну роль на з’їзді відіграла група делегатів віком від 30 до 40 років – 123, проте основу масу делегатів складала дві вікові групи від 20 до 25 років – 86 чол. та від 25 до 30 років – 106 чол. Цікавим є той факт, що за статистичними даними в 1917 р. більшовицькі ідеї переважали в віковій групі 19-25 років, проте з вцілілих анкет, серед цієї вікової категорії кількість більшовиків була незначною.

Разом з тим О. Гарун в своїй статті „Беларускі кангрэс” зазначав, що рубрики про соціальний стан й партійну приналежність, не зовсім відповідали реальному стану речей, оскільки станові назви: „селянин”, „біженець”, „офіцер”, „солдат”, використовувались не стільки як приналежність до певної соціальної групи населення, а як „паспорт”, що відповідав загальноросійським вимогам „демократичності”.

Проаналізувавши анкетні данні І. Ігнатенко, В. Круталевіч прийшли до висновків, що більшість делегатів належали до або співчуваючих загальноросійських і білоруських неонародницьких партій (есери, народні соціалісти, БСГ). Разом з тим, значна кількість делегатів стояли на пробільшовицьких поглядах – факт, який визнавався В. Кнорінім, О. Червяковим. Але в цілому радянська історіографія затушовувала даний факт, оскільки було б досить важко виправдати розгін з’їзду.

Таким чином, за соціально-становою ознакою з’їзд являв собою загальнонародний форум, про що свідчить той факт, що, на конгресі були організовані земляцтва (Мінське, Могильовське, Вітебське, Віленське, Гомельське й Смоленське⁴³), які представляли білоруське населення, що знаходилось в окупаційній німецькій зоні.

В історичній літературі з приводу дати відкриття з’їзду існують суттєві розходження. Одні дослідники вважають, що конгрес розпочав свою роботу 5 грудня, інші – 14-15 грудня. Ф. Турук, делегат Всебілоруського з’їзду вважає офіційною датою відкриття з’їзду 14 грудня. 5 грудня, як зазначалось вище, на конгрес прибула незначна кількість делегатів, що стало приводом оголосити це зібрання попередньою нарадою з’їзду.

Події, що пов’язані зі з’їздом, досить широко висвітлювались в тогочасній пресі. Найбільш докладно висвітлив конгрес в своїй статті „Усебеларускі з’езд” капітан Є. Ярушевіч. За його даними з’їзд розпочав свою роботу 7 грудня, коли на загальному засіданні наради з питання відкриття з’їзду, що було поставлене на голосування, більшість делегатів (проти 20, утрималось 16) висловились за негайне відкриття з’їзду⁴⁴.

На попередній нараді 5 грудня Бюро зі скликання з’їзду запропонувало обрати Тимчасову Раду з’їзду (Раду старійшин), до якої мали увійти представники

---

* Щотижва білоруська газета, що видавалася у Вільно групою білоруських діячів після розпуску Білоруської соціалістичної громади в 1906 р. і протягом 9 років виступала центром білоруського руху за відродження.

від всіх організацій різного політичного спрямування. Рада, в свою чергу, мала виробити принципи, на основі яких мала бути сформована Президія, її склад й повноваження. До Ради старійшин було обрано:

1. Від Крайового Бюро – Є.А. Волкович
2. БОК – О.Я. Кусе-Туз
3. Почтових службовців – М.К. Шимко
4. Біженці – М.М. Казимірчик
5. Залізничників – І.В. Ляуданський
6. БНГ – І.І. Василевич
7. Виконавчої Комісії II Білоруського З'їзду в Москві – А.Й. Бонч-Осмоловський
8. Румунського фронту – О.П. Місюкевіч
9. Західного фронту – О.І. Савіч
10. Ради солдатських та робітничих депутатів – Р.М. Сущеня
11. Земств повітових і губернських – Д.Н. Василевський
12. Волосних земств Мінської губернії – Г.Д. Гаркевич
13. Волосних земств Віленської губернії – І.О.Ткаченко
14. БНС – Сушинський
15. Північного фронту – Т.Ф. Гриб
16. БСГ – О.Л. Дило й замісник Адамович
17. Від вчителів – О.І. Шестов
18. Від ВБР – А.А. Смоліч
19. Від волосних земств Смоленської губернії – А.С. Грищанков
20. Від волосних земств Могильовської губернії – З.Д. Михайлов
21. Від волосних земств Вітебської губернії – К.Л. Михайлівський
22. Від Південно-Західного фронту – С.О. Петельський
23. Від ЦБВР – П.П. Алексюк⁴⁵

Також було обрано Президію наради, головою якої став О. Дило⁴⁶. 6 грудня на привітальній нараді членів Всебілоруського з'їзду, оголошено списки Ради та Президії при цьому прийнято рішення, що обрана Президія тимчасова й буде керувати засіданнями наради до офіційного відкриття з'їзду⁴⁷. З прибуттям нових делегатів на з'їзд (від громадського населення з правом вирішального голосу 216 осіб (зокрема 109 від волостей) з дорадчим 26; від армій: з правом вирішального голосу 167, з дорадчим – 50)⁴⁸ список партій та організацій, що мали надіслати своїх представників до Ради старійшин було розширено. Так, до Ради було введено представників від тилових округів й установ – 1, кооперативів – 1, Тимчасової військової ради мінського військового округу – 1, Білоруської народної партії соціалістів – 1, земельних комітетів по 1 від кожної губернії, міських самоуправ – 1, фінляндського фронту – 1, всіх Рад селянських депутатів – 3; розширено представництво від біженців – 2 та ЦБВР – 3⁴⁹.

Поступове розширення штату делегатів, що вимагали представництва в Раді старійшин, ставило конгрес перед фактом не лише неефективності та вузькоспрямованості Ради, а й неможливості організації координуючого органу з'їзду – Президії. Тому на своєму засіданні 6 грудня о 22 год. Рада постановила: надіслати на місця телеграми з вимогою негайного прибуття на з'їзд запрошених делегатів та надіслати телеграму БОК з аналогічною пропозицією, а

також надіслати від свого імені (БОК) на місця депешу з запрошенням негайно прибути на з'їзд запрошених організацією делегатів⁵⁰.

6 грудня було сформовано й 8 секцій⁵¹, кількість яких до 15 грудня зростає з 8 до 12. Новими були: секція місцевого самоврядування; секція народного здоров'я; секція соціальної опіки; секція відбудови краю. Державно-правова секція була реорганізована в секцію робітничого законодавства й загального права, біженську секцію перетворено на секцію реевакуації біженців.

В середині кожної секції було створено комісії, які займались питаннями, що входили до компетенції секцій, деякі секції не мали комісій. Питання з приводу яких не було досягнуто згоди в комісіях, а також питання, що виникли під час роботи виносились на загальні збори після розгляду їх на Раді з'їзду⁵². Збори всіх секцій й комісій були відкритими.

Потрібно наголосити на тому, що першою оформилась військова секція⁵³. Це було обумовлено перш за все тим, що Облвиконкомзах та Раднарком Західної області та фронту негативно ставились до скликання Всебілоруського конгресу. Так, Облвиконкомзах на своїй сесії 2 грудня 1917 р. з питання формування національних військ постановив розпустити польський корпус Довбур-Мусницького та заборонити формування білоруських частин, проте ЦБВР до початку скликання конгресу (5 грудня) дислокувала в Мінську 350 солдат та офіцерів, що були готові вступити до білоруського війська, 150 з яких були розміщені в казармах 2-ї запасної піхотної бригади, 200 в 101-му тиловому етапі⁵⁴. Також було призначено й командира 1-го білоруського полку – полковника Манциводу. Внаслідок продовження формування Мінського полку (в кінці жовтня генерал-лейтенант М. Духонін дав згоду на формування білоруського полку в Мінську, а пізніше – окремого Білоруського корпусу, на зразок польського) та приїзд делегатів на з'їзд 5 грудня, РНК Західної області й фронту, прийняло рішення про розпуск ЦБВР та проведення Револуційного трибуналу над її керівниками⁵⁵. Данні дії ЦБВР слід розцінювати як захисні.

9 грудня на порядок денний було винесено питання про реорганізацію Президії. Кандидатів пропонували фракції, що почали оформлюватись в процесі роботи з'їзду: ліва фракція – Вербицький, Фальський, Михайловський, Ковшило, Дулін, Середа, Пуршинський, Околович, Тесецький; фракція соціалістичного блоку й білоруської об'єднаної групи (радовців – авт.) – Гриб, Рак-Міхайловський, Савич, Ладнов, Селівочник, Василевський, Кричевський, Ольхов. Перший список отримав 169 голосів, другий – 173⁵⁶, 4 утрималось.

Такий розподіл голосів пояснюється тим, що фракція лівого спрямування стояла на позиціях західнорусизму, половину її складу складали білоруські більшовики або їм співчуваючі – 60 чол. Головні розбіжності між радянськими більшовиками й білоруськими більшовиками було те, що останні стояли на позиції організації в краї радянської влади, проте крайової. Кістяк фракції соціалістичного блоку й білоруської об'єднаної групи складали члени БСГ й прихильники національного відродження. Вирішення питання крайової влади фракція відносила до компетенції Білоруських Установчих зборів, обраних шляхом всезагального демократичного голосування. До скликання Установчих зборів, крайову владу в Білорусії повинен був здійснювати крайовий законодавчий орган, виділений зі складу Всебілоруського з'їзду „за типом радянської

влади” (що означало забезпечення в ньому більшості за селянами, солдатами та робітниками), і доповнений представниками з місць.

До складу Президії, обраної 9 грудня, увійшли 15 осіб на чолі з С. Рак-Міхайловським, товариші голови – Савіч, Фальський, Клішевіч, Вярбіцкій, секретарі – Цвікевіч, Ковшило, Гриб, Ладнов⁵⁷, члени президії – Ольхов, Дубовик, Селівончик.

Враховуючи склад Президії, можна стверджувати, що він стояв на позиціях проголошених ВБР або фракції соціалістичного блоку й білоруської об’єднаної групи, так як більшу частину цих угруповань склали представники БСГ, що, в свою чергу, викликало протест БОК та деяких представників Могильовської губернії. Введення представників селян від кожної білоруської губернії до Президії не змінило цього факту. Порушення паритетних відносин між БОК та ВБР, стало причиною переобрання 14 грудня Президії з’їзду.

Починаючи з 10 грудня, розгорнулася активна праця у фракціях та секціях з’їзду. Фракції інструктували своїх членів з приводу позицій, яких потрібно дотримуватись на засіданнях секцій та комісій. Кожна фракція, секція й комісія мала свою президію в складі трьох осіб: голови, заступника й секретаря⁵⁸.

14 грудня, коли на з’їзд приїхали делегати, запрошені БОК, оформилась третя фракція – „обласників”, яка склала конкуренцію фракції „соціалістичного блоку”. Спочатку фракція була незначною, проте ліва фракція, що мала контакти з мінськими більшовиками й сподівалась на паритетний альянс з західнофронтовими більшовиками на платформі, „визнання на Білорусії радянської влади”, але з білоруськими робітничими, солдатськими та селянськими радами, й поступовим налагодженням зв’язку з Центральною Російською Радою Народних комісарів⁵⁹, не отримала підтримки в РНК Західної області та фронту, куди вона звернулась з відповідною пропозицією. Після чого активність лівої фракції пішла на спад⁶⁰. Значна кількість делегатів перейшла на бік фракції БОК, яка вже мала зв’язок з центральною владою, й значну підтримку серед новоприбулих делегатів, особливо зі східних районів Білорусії⁶¹.

Розбіжності фракцій в поглядах на членський склад структурних органів з’їзду, стали передумовою формування комісії, до якої увійшли представники від всіх організацій та установ. Комісія внесла корективи до норм представництва, враховуючи новоприбулих делегатів. На підставі чого, виробила новий план реорганізації Президії та Ради старійшин. На чолі реорганізованої Президії став І. Середа, товаришами голови – Вазіло, Пуршинський, секретарі – Колядко, Шевчук, товариші секретаря – Гуца, Гриб⁶². До Ради старійшин (Рада з’їзду) – 60 чол. – входили Президія конгресу, президії фракцій, секцій й комісій.

Рада з’їзду репрезентувала широкий спектр інтересів делегатів. Внаслідок складення ВБР своїх повноважень на користь Ради, після скликання з’їзду, конгрес уповноважив Раду з’їзду заступити ВБР до того часу, доки не буде сформовано нову форму представництва. Рада Старійшин фактично стала *Державною Радою Білорусії* (курсив – авт.).

14 грудня було оголошено й відповідь Наркомнаца І. Сталіна на запит делегатів з’їзду про позиції РНК РСФСР по відношенню до Білорусії на мирних переговорах, що розпочались в Бресті 9 грудня між представниками Радянської

Росії та державами Четвертного союзу. І. Сталін по телеграфу дав наступну відповідь: „Жодною з сторін в Бресті питання Білорусії не обговорювалось... Основи декларації (Радянської мирної делегації – авт.) ніякого примусового утримання народів в межах будь-якої держави, народам забезпечуються права вільного самовизначення шляхом референдуму; вивід військ, створення тимчасового керівництва з демократично обраних представників даного народу, повернення втікачів на батьківщину для взяття участі в референдумі. З приводу питання Білорусії можу сказати теж саме, [що] й про всі останні народи Росії, тобто повне самовизначення аж до повного відокремлення... Рада Народних Комісарів буде захищати інтереси працюючих мас Білорусії всіма силами”⁶³.

Як видно з тексту телеграми, в ній робиться акцент на волевиявленні народів Росії, зокрема Білорусії „шляхом референдуму”. Проте в стороні залишилось питання правомочності його рішень в визначенні майбутньої долі білоруського народу, його юридичний статус, який центральною радянською владою не був визначений. Голова БОК Е. Канчер в своїх публікаціях, а згодом Ф. Турук обґрунтовують правочинність прийнятих рішень тим, що делегати з’їзду були представниками майже всіх соціальних груп білоруської громадськості, в першу чергу білоруського селянства та інтелігенції.

Оголошена відповідь була зустрита оплесками частини з’їзду, а Я. Карський наголосив, що „відповідь двохзначна...”⁶⁴.

15 грудня було оголошено порядок денний до якого увійшли такі питання: 1) мета та завдання з’їзду; 2) політичне становище держави й долі Білорусії; 3) біженське питання; 4) демобілізація армії. З першого й другого пункту виступили Е. Канчер, Малишицький, Я. Воронко. Перші два були представниками БОК й стояли на позиції проголошеній організацією в декларації від 17 листопада – „з’їзд може виокремити крайову владу, але не має права оголошувати незалежної Білоруської Республіки”⁶⁵. Владу „обласники” розуміли, як тимчасову Раду Білорусії, яка повинна була скликати II Всебілоруський з’їзд, а потім Білоруські Установчі збори. Позицію „радовців” висловив в своїй доповіді Я. Воронко. Головною задачею з’їзду, на його думку, була організація крайової влади. Для вирішення цього завдання мала бути створена Білоруська крайова рада, яка мала скликати Білоруські Установчі збори й висловити своє відношення до миру, а також відправити своїх делегатів на мирну конференцію до Бресту⁶⁶. Позицію фракції „соціалістичного блоку” підтримали члени військової секції (716 чол.). Так, 11 грудня 1917 р. військова секція оголосивши себе третьою сесією ЦБВР й обравши нове керівництво (голова П. Алексюк, замісник – К. Єзавітов та Т. Гриб)⁶⁷, прийняла резолюцію, в якій виставила такі вимоги:

- Білорусь повинна стати федеративною частиною майбутньої федеративної Російської республіки;
- обов’язкове представництво від білоруського народу на мирному конгресі для оборони свого права на неподільність існування;
- формування національного білоруського війська;
- негайно приступити до підготовки Великих білоруських установчих зборів. До скликання останнього передати всю владу в Білоруський республіці ВБР⁶⁸.

Хоча центральним питанням конгресу було питання самоорганізації Білорусії, а з'їзд являв собою політико-демагогічну боротьбу делегатів, що розділились на „лівих” та „правих”, найбільшою проблемою загальнонаціонального форуму була проблема ідентифікації національних інтересів білоруського народу. Так, одні ототожнювали їх з інтересами працюючого народу, тобто селянства, інші – всього білоруського народу. Така невизначеність делегатів у змістовному навантаженні терміну „національні інтереси”, стало причиною суперечок двох провідних фракцій конгресу у вирішенні питання доцільності використання терміну „республіка” по відношенню до Білорусії.

Вечері 17 грудня на загальному засіданні з'їзду було оголошено резолюції фракцій, земляцтв та секцій. Представники від БОК незмінно стояли на своїх позиціях, Т. Гриб, представник фракції „соціалістичного блоку”, 17 грудня виступив двічі, перший раз – від імені фракції: „З цього часу Білорусь повинна бути республікою [...] [Треба] обрати негайно комісію, щоб розробити звернення до всього білоруського народу з проголошенням республіки”. Другий – зачитував резолюцію військової секції з'їзду, за якою першочерговим завданням конгресу було: „Оголосити Білоруську Демократичну Республіку складовою частиною Федеративної Російської Республіки”⁶⁹.

Матрос балтійського флоту А. Дулін оголосив на з'їзді резолюцію Городенського земляцтва: „1) термінове оголошення республіки (бур. оплески), 2) організація Всебілоруської Ради солдатських й робочих депутатів...”⁷⁰

З аналогічними промовами виступали „радовці” Я. Сушинський, О. Дила, А. Бурбіс та ін. За свідченнями Я. Ярушевича, жоден з доповідачів не піднімав питання відокремлення Білорусії від Росії та проголошення її незалежності. Такої ж точки зору дотримується О. Цвікевіч, який на з'їзді займав нейтральну позицію: „На Всебілоруському з'їзді думка про незалежність Білорусії не мала успіху: голосно лунала на всіх зборах та комісіях лише формула „федеративної Росії”, до того ж Білорусь вважалась її частиною [...]. Пропозиція назвати Білорусь республікою, хоч би й в складі Російської федерації, викликала серед депутатів обурення, суперечки і ворожі відносини [...]. Проти цієї пропозиції більш за все були налаштовані представники волосних земств, сіл та всі селянські депутати, що були політично мало свідомими та перебували під впливом російських есерів”⁷¹.

Результатом довготривалих дискусій стало оголошення з 17 на 18 грудня (1 год. 15 хв. ночі) узгодженої резолюції, в першому пункті якої, зазначалося: „Закріплюючи своє право на самовизначення проголошене російською революцією й встановлюючи республіканський демократичний лад в межах білоруської землі, для спасіння рідного краю й захищаючи його від поділу й відокремлення від Російської Демократичної Федеративної республіки, I Всебілоруський з'їзд ухвалює: негайне створення з свого складу органу крайової влади в особі Всебілоруської Ради селянських, солдатських й робочих депутатів, яка тимчасово стає на чолі керування краєм, вступає у ділові зносини з центральною владою, відповідальною перед Радою робочих, солдатських та селянських депутатів.”⁷²

В інших пунктах резолюції відзначалося, що Рада „зосереджує в собі всі функції відповідального керування краєм”, вона повинна була прийняти заходи

„до швидкого скликання Білоруських Установчих зборів, які повинні вирішити долю білоруського народу”. Останні пункти резолюції вміщували питання організації білоруського війська, вирішення земельного питання, встановлення народного контролю над виробництвом та торгівлею тощо. Також було вироблено положення по те, що білоруська крайова рада має делегувати своїх представників до центрального революційного уряду в Петрограді, до інших республік Російської федерації, а також на мирну конференцію до Бресту.

В резолюції були враховані інтереси обох частин з'їзду. Пункт, в якому мова йшла по білоруські землі як частину Росії, висловлював вимоги „обласників”, а положення про скликання самостійних Установчих зборів Білорусії імпонувала „радовцям”.

Делегати з'їзду встигли оголосити лише перше положення резолюції, коли стало відомо, що будівлю Національного Будинку, в якому проходило засідання конгресу, за наказом РНК Західної області й фронту оточено кінними та піхотними військами, двома панцерниками з кулеметами, біля виходів виставлено варту. Документів, що уповноважували на такі дії голову Мінського гарнізону М. Кривошеїна, народного комісара внутрішніх справ РНК Західної області й фронту Л. Резауського, командира першого революційного полку імені Мінської Ради робітничих й солдатських депутатів Ременева⁷³, в вище перерахованих осіб не було. Після недовготривалої промови М. Кривошеїна, Л. Разауський ввів до зали озброєних солдат, які арештували президій конгресу. Новообрана президія, прийняла резолюцію, в якій висловила своє негативне відношення до дій РНК Західної області в м. Мінськ, який за до допомогою сили, оголосив про зачинення з'їзду та арешт його президії. В резолюції містилось два пункти, що продовжували позицію попередньої резолюції, тобто доведення до відома центральної влади дій місцевого РНК та боротьба з представниками „даної” влади в м. Мінськ, в межах проголошеної радянською владою права на самовизначення. Формулювання права на самовизначення усвідомлювалось членами з'їзду, як право на організацію відносин з Росією та іншими сусідніми республіками на рівних правах⁷⁴.

В ніч з 17 на 18 грудня I Всебілоруський з'їзд було зачинено, заарештовано 27 осіб. Згодом голова Раднаркому Західної області та фронту К. Ландер пояснював свої дії тим, що конгрес було зачинено, внаслідок того, що останній створив уряд краю, а також тим, що з'їзд 15 грудня було скликано з порушенням домовленості з І. Сталінін⁷⁵. Потрібно наголосити й та тому, що Раднарком Західної області й фронту в порівнянні з центральною владою займав відверто негативну позицію з питання самовизначення Білорусії. Так, III селянський з'їзд висловив своє негативне ставлення до Всебілоруського з'їзду, внаслідок того, що національна платформа ВБР була подана як незалежницька⁷⁶. 1 грудня до Петрограду було надіслано військову депешу, яка мала на меті паралізувати скликання з'їзду⁷⁷. Мінськ оголошено на військовому положенні й заборонено проведення будь-яких зібрань. 18 листопада Ф. Мясніков виїхав до Петрограду в Наркомнац з вимогою заборони скликання конгресу⁷⁸; зайняття будівлі губернської присутності з'їздом, вважалось свавільним захопленням державного майна⁷⁹. 18 грудня Раднаркомом Західної області в телефонограмі урядовому телеграфу, забороняв оголошувати протягом 24 год. будь-які відомості

про з'їзд, окрім тих, що йшли під печаткою РНК Західної області та фронту⁸⁰ і т. ін.

Облвиконкомзах організував свою роботу з блокування з'їзду не лише на центральному, а й безпосередньо на обласному рівні. Так, коли з'їзд 5 грудня оголосив зібрання делегатів попередньою нарадою, під час привітальної промови, виступили два народні комісари Західної області й фронту: Берсан (національних справ) та Резауський (внутрішніх справ). Перший з них виступав від ППС-лівіці, а інший – від імені партії більшовиків. Промова Берсона була стриманою, Резауський виступав емоційно й з презирством ставився до національного конгресу⁸¹.

Таким чином, місцева радянська влада, в особі Облвиконкомзаха, центральна влада та білоруські національні організації по різному уявляли шляхи реалізації права націй на самовизначення. З висловлювань учасників тих подій - О. Червякова, Д. Жилуновича, О. Дило, В. Кноріна – можна зробити висновок, що дії Облвиконкомзаха завадили реалізації встановлення радянської влади в Білорусії, шляхом створення удаваного національного самовизначення, тобто співпраця БОК та фракції соціалістичного блоку мала на меті вироблення компромісного рішення, яке б не суперечило існуючій владі в краї. Згодом секретар ЦК КП(б) А. Криницький, зазначив, що розгін Білоруського з'їзду „це звісно, можна сказати, було помилкою, яка базувалась на тому, що наша більшовицька організація була з людей не місцевих, не знала місцевих умов і тому з ними не рахувалась.”⁸²

18 грудня на засіданні частини Президії конгресу в залізничному депо Любаво-Роменської залізниці було організовано постійний представницький білоруський орган – Виконавчий комітет Ради Всебілоруського з'їзду на чолі з Т. Грибом, який зобов'язувався виконати всі рішення та постанови з'їзду⁸³. Так, Виконком Ради з'їзду направив свою делегацію на переговори до Брест-Литовська, яка мала при підписанні мирного договору відстоювати рішення I Всебілоруського конгресу зі збереженням стрижневої ідеї національних білоруських організацій – Білоруська республіка в складі федеративно-демократичної Росії⁸⁴.

Таким чином, рішення Виконкому Ради засвідчили, що наприкінці 1917 р. в національному політичному осередку Білорусії домінантою продовжувала виступати позиція збереження єдиного центру, яким була Росія. Дана тенденція імпонувала центральній владі, яка сподівалась використати її з метою поширення своєї влади та ідеології соціалізму на просторах колишньої Російської імперії. Так, на III Всеросійському з'їзді Рад робітничих, солдатських та селянських депутатів 25 січня 1918 р. було прийнято постанову про те, що „Російська Соціалістична Республіка організується на основі добровільного союзу народів Росії як федерація республік цих народів”. Таке трактування федерації, давало можливість делегації від Виконкому Ради на чолі з Т. Грибом, всього 15 чол., виступити з апеляцією на захист I Всебілоруського конгресу, скликання якого було дозволено Наркомом зі справ національностей І. Сталіним⁸⁵, а питання про державну владу в Білорусії пропонувалося передати на розгляд Всебілоруських Установчих зборів. Дана апеляція мала на меті не лише відновлення статусу законності конгресу, а й надання законності постанові конгресу, в якій по суті в 1 пункті мова йшла про оголошення Білоруської респу-

бліки. Визнання за Білорусією статусу республіки давало їй можливість стати суб'єктом як федеративних, так й міжнародних відносин. За своїм змістом і формою апеляція Виконкому Ради могла бути ухвалена центральною владою, проте остання не могла визнати дії місцевої більшовицької влади неправомірними, що по суті означало б визнати свою організаторську некомпетентність. Відсутність скоординованих дій, на думку автора, й стало головною причиною розгону I Всебілоруського з'їзду, адже центральна та місцева більшовицькі влади досить суттєво розходились в розумінні поняття „самовизначення націй”. Так, поняття „самовизначення націй” ЦВК РСДРП(б) розглядав в контексті тактичної еволюції модель побудови соціалізму (від нігілістичного ставлення до федерації до її прийняття) при збереженні магістральної ідеї – централізованої держави, а Облвиконкомзах розглядав поняття „самовизначення націй” з позиції проголошеної В. І. Леніним в 1903 р.: „не справа пролетаріату висувати такі вимоги, які неминуче зводяться до вимоги створення власної автономної класової держави. Справа пролетаріату згуртувати, якнайширші маси робітників усіх і будь-яких національностей”⁸⁶. Тобто організація та діяльність I Всебілоруського конгресу розцінювалась місцевою більшовицькою владою як контрреволюційна по відношенню до проголошеної платформи Російської соціал-демократичної робітничої партії.

За своєю сутністю I Всебілоруський з'їзд не відповідав вимогам, ані центральної, ані місцевої влади, він став вершиною всього попереднього національно-визвольного руху, що об'єднував не дуже великі групи національно свідомих ентузіастів. Конгрес став першим в історії представничим форумом всієї білоруської етносоціальної спільноти. Його потенціал втілювався в прийнятих Виконавчим комітетом Ради Всебілоруського з'їзду Установчих грамотах.

---

¹ Политическая оппозиция в Белоруссии (1917 – н. 20-х гг.): Методические рекомендации, предназначенные для студентов V курса ист. фак. / Сост. И. В. Шардыко. – Могилев, 1997. – С. 6

² Государственность Беларуси: Проблемы формирования в программах полит. партий. – Мн., 1999. Пратакол № 18 паседжання Ўсебеларускага З'езду ў Менску 9.12.1917 // Архівы БНР – Т. 1. – Кн. 1. – С. 34.– С. 21

³ Скалабан В. Усебеларускі з'езд 1917 года: перспектывы вывучэння // http://old.kamunikat.org/www/czasopisy/bzh/15/15art_skalaban.htm

⁴ Українська Центральна Рада. Документи і матеріали. – В 2-х т. – Т.1 – С. 310.

⁵ Скалабан В. – Вказана праця.

⁶ Кастрычнік на Білорусі. Зб. артык. і дакум. – Мн., 1927. – С. 284

⁷ Скалабан В. „Хай ведаюць патомкі...” Алесь Гарун – дэлегат і гісторык Усебеларускага з'езда 1917 г. // „Роднае слова”. – 1997. - № 8.- С.199-200

⁸ Архівы Беларускай Народнай Рэспублікі. Фонд № 582 Дзяржаўнага архіва Літвы („Рада Міністраў Беларускай Народнай Рэспублікі”). Бібліяграфічная серыя; № 4. – Т. 1. – Кн. 1. – Вільня – Нью-Ёрк – Менск – Прага: Беларускі інстытут навукі й мастацтва таварыства беларускага пісьменства Наша Ніва, 1998.

⁹ Ладзеусе У. Ф., Брыгадзін П. І. Паміж Усходам і Заходам: Становлення дзяржаўнасці і тэрытарыяльнай незалежнасці Беларусі (1917-1939 гг.) – Мн., 2003. - С.55; С. Рудовіч Час выбару. Проблема самовизначэння Беларусы у 1917 годзе. – Мн., 2001. – С. 168.

¹⁰ АН [А. Новадворські – Гарун А.] З цяжкім возам на гнілој грэблі // Літэратура і мастацтва. – 1991. – 8 лістопада; Рудовіч С. Вказана праця. – С.168.

¹¹ Рудовіч С. Вказана праця. – С. 168.

¹² АН [А. Новадворські – Гарун А.] Вказана праця; С. Рудовіч Вказана праця. – С.168

¹³ С. Рудовіч Вказана праця. – С. 169; Государственность Беларуси: Проблемы формирования в программах полит. Партий... – С. 31

¹⁴ „Ко всему народу белорусскому”. // Ладисеў У. Ф., Брыгадзін П. I На пераломе эпох: станаўленне беларускай дзяржаўнасці (1917-1920 гг.). – Мн., 1999. – С. 92; Грамата да беларускага народу // За Дзяжаўную Незалежнасць Беларусі. – Лёндан, 1960. – С. 17.

¹⁵ Декларация прав народов России. 2 ноября 1917 г. // Великая Октябрьская социалистическая революция в Белоруссии. - Т. 2. – Мн., 1957. – С.20.

¹⁶ Материалы по пересмотру партийной программы // В. И. Ленин О национальном вопросе и национальной политике. – М., 1989. – С. 421-422.

¹⁷ Программа Белорусской Социалистической Громады // Октябрь 1917 и судьбы политической оппозиции. – Мн., 1993. –Ч. II. – С. 14.

¹⁸ „Резолюции летнего 1913 года совещания ЦК РСДРП с партийными работниками” // В. И. Ленин О национальном вопросе и национальной политике. – М., 1989. – С. 144; Ленини В. И. Полное собрание сочинений. – Т. 24. – С.58.

¹⁹ Программа Белорусской Социалистической Громады. // Октябрь 1917 и судьбы политической оппозиции. – Мн., 1993. –Ч. II. – С. 16.

²⁰ „Декларация Белорусского Обласного Комитета при Всероссийском Совете Крестьянских Депутатов” // Ладисеў У. Ф., Брыгадзін П. I На пераломе эпох: станаўленне беларускай дзяржаўнасці (1917-1920 гг.). – Мн., 1999. С. – 95

²¹ Там само. – С. 96; Г. [Гольман М. Б.?]. Белорусский съезд // Голос народа. – 1917. – 12 декабря; Крауцоу М. Разгон: 20 годоу назад: Успаміны пра Усебеларускі зъезд 1917 г. // Спадчына. – 1996. - № 1. – С. 190

²² „Декларация Белорусского Обласного Комитета при Всероссийском Совете Крестьянских Депутатов” // Ладисеў У. Ф., Брыгадзін П. I На пераломе эпох: станаўленне беларускай дзяржаўнасці (1917-1920 гг.). – Мн., 1999. – С. 95-96.

²³ Рудовіч С. Вказана праця. – С.171.

²⁴ Ладысеу У. Ф., Брыгадзін П. I. Вказана праця. – С. 53.

²⁵ Рудовіч С. Вказана праця. – С.171; Сташкевич Н. С. Приговор революции: Крушение антисоветского движения в Белоруссии (1917-1925). – Мн., 1985. – С. 142.

²⁶ Рудовіч С. Вказана праця. – С. 167.

²⁷ Сямянчик М. Я. Грамадска-палітычнае жыццё на Беларусі у перыяд Лютэускай і Кастрычніцкай рэвалюцый (сакавік 1917 – сакавік 1918 гг.). – Ч. 1. – Мн., 2001 - С. 5.

²⁸ Сямянчик М. Я. Вказана праця. – С. 99.

²⁹ Постановление Белорусского Областного Комитета при Всероссийском Совете Крестьянских Депутатов, принятое 24 ноября 1917 г. // Ладисеў У. Ф., Брыгадзін П. I На пераломе эпох: станаўленне беларускай дзяржаўнасці (1917-1920 гг.). – Мн., 1999. – С. 97.

³⁰ Там само.

³¹ Крауцоу М. Вказана праця. – С. 190.

³² Ладысеу У. Ф., Брыгадзін П. I. Вказана праця. – С.53; И. М. Игнатенко Октябрьская революция и самоопределение Белоруссии. – Мн., 1992. – С. 47-48.

- ³³ Круталевич В. А. Вказана праця. – С. 119.
- ³⁴ Рудовіч С. Вказана праця. – С.173.
- ³⁵ Советская правда. – 1917. – 8(21) декабря.
- ³⁶ Канчер Е. С. Из истории общественных, национальных и революционных движений белорусов // Неман. – 1993. - № 1. – С. 149-150.
- ³⁷ Игнатенко И.М. Вказана праця. – С. 59; Езавітаў К. Першы Усебеларускі кангрэс // Беларуская мінуўшчына. – 1993. - № 1; Ладысеў У. Ф., Брыгадзін П. І. Вказана праця. – С.56; Круталевич В. А. Вказана праця. – С. 126; В. Скалабан Вказана праця. – С. 198.
- ³⁸ Скалабан В. Вказана праця. – С. 201-202; „Беларускі кангрэс” (матэрыялы і дакументы) // Беларускі шлях. – 1918. – 22 апр. – С. 1.
- ³⁹ Ладысеў У. Ф., Брыгадзін П. І. Вказана праця.- С.55.
- ⁴⁰ Арсень Ліс Цяжка дарога свабоды // Польшча. – 1994. - № 2. - С. 203; Круталевич В. А., Юхо І. А. Гісторыя дзяжавы і права Беларусі (1917-1945 гг.). – Мн., 2000. – 238 с. – С. 17.
- ⁴¹ Скалабан В. Вказана праця. – С. 202.
- ⁴² Там само.
- ⁴³ Рудовіч С. Вказана праця. – С.179; Крауцоў М. Вказана праця. – С. 191.
- ⁴⁴ Скалабан В. Усебеларускі зезд 1917 года: сведчанне сучасніка // Беарускі гістарычны часопіс. -1993. - № 1. – С. 69; Пратакол № 9 прыватнае нарады сяброў Ўсебеларускага Зьезду ў Менску 7.12.1917 // Архівы БНР. – Т. 1. – Кн. 1. – С. 21.
- ⁴⁵ Пратакол № 1 прыватнае нарады сяброў Ўсебеларускага Зьезду ў Менску 5.12.1917 // Архівы БНР. – Т. 1. – Кн. 1. – С. 15-16.
- ⁴⁶ Пратакол № 2 паседжаньня Рады Ўсебеларускага Зьезду ў Менску 5.12.1917 // Архівы БНР – Т. 1. – Кн. 1. – С. 16.
- ⁴⁷ Пратакол № 3 прыватнае нарады сяброў Ўсебеларускага Зьезду ў Менску 6.12.1917 // Архівы БНР – Т. 1. – Кн. 1. – С. 17.
- ⁴⁸ Пратакол № 6 паседжаньня Рады Ўсебеларускага Зьезду ў Менску 6.12.1917 С.20 // Архівы БНР – Т. 1. – Кн. 1. – С. 20.
- ⁴⁹ Пратакол № 5 прыватнае нарады сяброў Ўсебеларускага Зьезду ў Менску 6.12.1917 // Архівы БНР – Т. 1. – Кн. 1. – С. 18.
- ⁵⁰ Пратакол № 6 паседжаньня Рады Ўсебеларускага Зьезду ў Менску 6.12.1917 // Архівы БНР – Т. 1. – Кн. 1. – С. 20.
- ⁵¹ Скалабан В. Усебеларускі зезд 1917 года: сведчанне сучасніка // Беарускі гістарычны часопіс. -1993. - № 1. – С. 66-67.; Пратакол № 5 прыватнае нарады сяброў Ўсебеларускага Зьезду ў Менску 6.12.1917 С.18-19 // Архівы БНР – Т. 1. – Кн. 1. – С. 18-19.
- ⁵² Там само.
- ⁵³ Арсень Ліс Цяжка дарога свабоды. // Польшча. – 1994. - № 2. – С. 203.
- ⁵⁴ Коукель І. І. Дзейнасць Беларускіх палітычных партый і арганізацый па стварэнню беларускай арміі (1917-1920 гг.) // Заходні рэгіён Беларусі вачыма гісторыкаў і краязнаўцаў: зб. навук. артыкулаў. – Гродна, 2006. – С. 100.
- ⁵⁵ Там само.
- ⁵⁶ Пратакол № 18 паседжаньня Ўсебеларускага Зьезду ў Менску 9.12.1917 // Архівы БНР – Т. 1. – Кн. 1. – С. 34.; Канчер Е.С. Из истории общественных, национальных и революционных движений белорусов // Неман. – 1993. - № 1. – С. 150.

⁵⁷ Пратакол № 18 паседжанья ўсебеларускага зьезду ў Менску 9.12.1917 // *Архівы БНР* – Т. 1. – Кн. 1. – С. 35.

⁵⁸ Езавітаў К. Першы Усебеларускі кангрэс // *Беларуская мінушчына*. – 1993. – № 1. – С. 28.

⁵⁹ Праект рэзолюцыі Левага крыла сьзда // *Ладісеў У. Ф., Брыгадзін П. І На пераломе эпох: станаўленне беларускай дзяржаўнасці (1917-1920 гг.)*. – Мн., 1999. – С. 101; Краўцоў М. Вказана праця. – С. 190.

⁶⁰ Рудовіч С. Вказана праця. – С.181; Краўцоў М. Усебеларускі з'езд 1917 г. // *Наша ніва*. – 1997. – 20 кастрычніка.

⁶¹ Езавітаў К. Вказана праця. – С. 28

⁶² Канчер Е.С. Вказана праця. – С. 151; Скалабан В. Вказана праця. – С.198; Рудовіч С. Вказана праця. – С.177; А. В. [Адам Варлыга? – Гладкі Я. А.] Усебеларускі ангрэс у Менску, 18-31 (5-18 ст. ст.) снежня 1917 г. (Успоміны дэлегата кангрэсу) // *Запісы*. – Кн. 3. – Мюнхен, 1964. – С. 145; Ладысеў У. Ф., Брыгадзін П. І. Вказана праця. – С. 58.

⁶³ Ладысеў У. Ф., Брыгадзін П. І. Вказана праця. – С.59.

⁶⁴ Усебеларускі зезд 1917 г.: сведчанне сучасніка // *Бел. гіст. часопіс*. – 1993. – № 3. – С. 66.

⁶⁵ Канчер Е. Вказана праця. – С. 153.

⁶⁶ Там само.

⁶⁷ Коукель І. І. Вказана праця. – С. 100

⁶⁸ Ладысеў У. Ф., Брыгадзін П. І. Вказана праця. – С.61.

⁶⁹ Рудовіч С. Вказана праця. – С.185.

⁷⁰ *Белоруский государственный часопіс*. – 1993. – № 4. – С. 52.

⁷¹ Рудовіч С. Вказана праця. – С.186; Галінец А. [Цвікевіч А.]. Чатыры гады: 1918-25.ІІІ.1922 // *Спадчына*. – 1996. – № 3. – С. 140-141.

⁷² Канчер Е.С. Вказана праця. – С. 154.

⁷³ Краўцоў М. Вказана праця. – С. 187.

⁷⁴ Е. С. Канчер Вказана праця. – С. 156.

⁷⁵ Телеграмма председателя Совета Комиссаров Западной Области по поводу роспуска 1-го Всебелорусского съезда (Военная. Вне очереди) // *Ладісеў У.Ф., Брыгадзін П. І На пераломе эпох: станаўленне беларускай дзяржаўнасці (1917-1920 гг.)*. – Мн., 1999. – С. 104.

⁷⁶ Сямянчык М. Я. Вказана праця. – Ч. 2. – С. 100; *Советская правда*. – 1917. – 3 дек.

⁷⁷ Скалабан В. Вказана праця. – С. 203.

⁷⁸ Езавітаў К. Вказана праця. – С. 26.

⁷⁹ Круталевич В.А. Рождение Белорусской Советской Республики. (На пути к провозглашению республики. Октябрь 1917-декабрь 1918 г.). – Мн., 1976 - С. 135; Пратакол № 19 агульнага паседжанья ўсебеларускага зьезду ў Менску 10.12.1917 // *Архівы БНР* – Т. 1. – Кн. 1. – С. 63.

⁸⁰ Скалабан В. Вказана праця. – С. 207.

⁸¹ Краўцоў М. Вказана праця. – С. 191.

⁸² Ладысеў У.Ф., Брыгадзін П.І. Вказана праця. – С.64.

⁸³ Постановление Совета с'езда // *Ладысеў У. Ф., Брыгадзін П.І. Паміж Усходом і Заходам: Становлення дзяржаўнасці і тэрытарыяльнай цэласнасці Беларусі*

(1917-1939 гг.) – Мн., 2003. – С. 258; Пастанова першага Усебеларускага Кангрэсу аб самвызначэньні Беларусі і аб часовай Краёвай уладзе // За Дзяжаўную Незалежнасьць Беларусі. – Лёндан, 1960. – С. 17.

⁸⁴ Ладысеу У.Ф., Брыгадзін П.І. Вказана праця. – С. 65.

⁸⁵ Круталевич В.А. Вказана праця. – С. 144.

⁸⁶ О манифесте „Союза армянских социал-демократов” // В.И. Ленин О национальном вопросе и национальной политике. – М., 1989. – С. 36; Ленини В.И. Полное собрание сочинений. – Т. 7. – С. 100-101.